

Кухня трудових прав: нариси про важливі інгредієнти

Кухня трудових прав: нариси про важливі інгредієнти

Київ-2021

УДК 331:340.132](477)(082)
К95

К95 Кухня трудових прав: нариси про важливі інгредієнти:
збірник статей.
Київ: ВД Дакор, 2021. 147 с.
ISBN 978-617-7679-85-0

Упорядник та головний редактор:
Ірина Сахарук
Редактори:
Інна Кудінська, Георгій Сандул
Верстка:
Ірина Костишина

У збірнику вміщено статті вітчизняних науковців та практиків, присвячені дослідженню основних трудових прав працівників та їх захисту, сучасних новацій та перспектив правового регулювання трудових відносин.

Для фахівців, які працюють у галузі праці, профспілкових активістів, науковців, викладачів закладів вищої освіти, аспірантів і студентів.

Тексти доповідей і повідомлень друкуються мовою оригіналу в авторській редакції.
ISBN 978-617-7679-85-0

Збірник підготовлено за підтримки та сприяння Центру Солідарності в Україні та Громадської організації «Трудові ініціативи». Публікації відображають винятково точку зору авторів, яка може не збігатися з позицією Громадської організації «Трудові ініціативи» та Центру Солідарності в Україні.

Дозволяється поширювати інформацію, зазначену в збірнику за умови обов'язкового посилання на джерело інформації та авторів збірника.

Зміст

Передмова	6
Список скорочень	8
Віктор Щербина Нові тенденції правового регулювання праці	9
Яна Сімутіна Поняття та ознаки трудових правовідносин у контексті поширення нестандартної зайнятості	16
Віталій Дудін Протидія зловживанням гнучкими формами зайнятості: досвід ЄС	23
Володимир Бурак Трудовий договір про дистанційну роботу	30
Світлана Кожушко Прескрипції в трудовому праві	39
Лілія Амелічева Приватно-правове регулювання гідної праці	44
Тетяна Колеснік Ґендерні проблеми у сфері праці та зайнятості: шляхи подолання	53
Аліна Магомедова Ринок праці в Україні та працевлаштування осіб «елегантного» віку	59
Оксана Микитюк Функціонування ваучерної системи навчання дорослого населення в Україні	65

Олена Костюченко Мобінг в Україні. Що робити?	72
Ірина Сахарук Гідна праця: міжнародний вимір та тенденції правового регулювання в Україні	79
Ольга Кучма Дискусійні питання щодо розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця	92
Василь Андрійв Роль Міжнародної організації праці в захисті трудових прав людини	98
Іван Яцкевич Роль профспілок у захисті трудових прав та інтересів працівників	106
Ірина Ізарова Процесуальні особливості захисту трудових прав у суді	114
Михайло Шумоло Принцип співмірності при вирішенні трудових спорів: між захистом трудового права та зловживанням правом	121
Тетяна Вахонєва Кваліфікаційні вимоги до медичних працівників як суб'єктів трудового права	133
Інна Кудінська, Георгій Сандул Гіг-економіка: термінологічний вимір	143

З огляду на зазначене можна зробити **ВИСНОВОК**, що чинне законодавство передбачає низку повноважень щодо профспілкового контролю за дотриманням трудового законодавства та здійснення на належному рівні заходів щодо захисту порушених трудових прав. Проте, останні законодавчі ініціативи щодо обмеження повноважень профспілок суперечать положенням Конституції України, міжнародно-правовим актам та нормам національного законодавства. Цілком очевидно, що без сильного профспілкового руху неможливо збудувати сильне громадянське суспільство, правову і демократичну державу, в якій права та інтереси як кожного окремого працівника, так і цілого трудового колективу можна захистити, використовуючи дієві інструменти в межах законних повноважень вільних і незалежних професійних спілок в Україні.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ В СУДІ

Ірина Ізарова¹

Стаття 6. Право на справедливий суд

1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод²

В сучасному світі право на звернення за захистом своїх прав вважається фундаментальним і гарантується міжнародними актами та національним законодавством. Особа може звернутися за захистом своїх прав прямо до порушника, що може стати найбільш ефективним шляхом вирішення конфлікту і називається **самозахист**. Якщо така спроба виявилася невдалою, особа, що вважає свої права порушеними, може звернутися до сторонніх осіб, уповноважених або погоджених сторонами конфлікту на вирішення спорів. Такий варіант захисту своїх прав називається **позасудове або альтернативне врегулювання спору**. Зазвичай, так діють певні органи або особи, уповноважені на розгляд конкретних заяв, це уповноважені з прав дітей, осіб з інвалідністю, органи опіки та піклування, трудові комісії тощо. Сьогодні розповсюдженими також є онлайн платформи для врегулювання спорів³.

До 2016 року кожен міг звернутися до суду за захистом своїх прав, але сьогодні в Конституції України закріплено положення про можливість законодавчого визначення обов'язкового досудового порядку урегулювання спору⁴. Зокрема, зазначити про це слід і в позовній заяві, що подається до суду (детальніше про це йдеться далі).

1 професор кафедри нотаріального та виконавчого процесу, адвокатури, прокуратури, судоустрою Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук

2 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

3 Наприклад, <https://poshuk-rishen.it-artel.ua:88/wab/>

4 Див. ст. 124 Конституції України, положення два та три, Конституція України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

Процес захисту прав в суді називається **судочинство**, що по суті означає вчинення суду або здійснення правосуддя у справі⁵. В Україні судочинство здійснюється у таких формах: цивільне судочинство (ч. 1 ст. 1 ЦПК України⁶); господарське судочинство в (ч. 1 ст. 1, а також стаття 20 щодо визначення господарських справ Господарського процесуального кодексу (ГПК)⁷; адміністративне судочинство (ст.1 та 19 Кодексу адміністративного судочинства (КАС)⁸ та кримінальне судочинство відповідно до Кримінального процесуального кодексу України⁹.

Цивільне судочинство здійснюється в цивільних справах відповідно до ст. 1, 2, 19 ЦПК: суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин. Принагідно слід зазначити, що після відкриття провадження всі справи, незалежно від категорії, називаються «цивільні справи».

Звертаючись за захистом своїх прав до суду, слід визначитися, до якого саме з них вам слід подавати заяву. В Україні наразі функціонують понад 600 судів, зазвичай, такі заяви розглядаються судами першої інстанції, це суди загальної юрисдикції.

Судоустрій в Україні будується за **принципами територіальності** (суди розташовані по всій території країни), **спеціалізації** (є суди, що розглядають окремі категорії справ) та **інстанційності** (суди першої, другої або апеляційної та третьої або касаційної інстанцій), тому підсудність справи конкретному суду визна-чається за допомогою правил, передбачених ЦПК України та Закону України «Про міжнародне приватне право». Останній застосовується в тих випадках, якщо в справі є так званий іноземний елемент, зокрема, сторона спору не є громадянином України, а, наприклад, громадянином Польщі, або громадянин України працював за кордоном, наприклад, за трудовим договором на підприємстві в Чехії.

5 Про судоустрій і статус суддів: Закон України в редакції від 10.12.2020.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

6 Цивільний процесуальний кодекс України в редакції від 13.08.2020 року.

URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>

7 Господарський процесуальний кодекс України в редакції від 16.08.2020 року.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>

8 Кодекс адміністративного судочинства України в редакції від 15.08.2020

року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

9 Кримінальний процесуальний кодекс України в редакції від 14.01.2021 року.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

Обрання суду для подання заяви відбувається за загальним правилом **за місцем проживання або місцезнаходженням відповідача** (ст. 27 ЦПК України). Це може бути місце проживання або перебування фізичної особи, якщо інше не передбачено законом; а позови до юридичних осіб пред'являються в суд за їхнім місцезнаходженням згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Варто зауважити, що звернення за захистом своїх прав до суду можливе тільки до конкретної особи – відповідача або боржника, тобто особи, яка на думку заявника порушила його права. Правило подання заяви за місцем знаходження останнього пов'язане з необхідністю забезпечити гарантію особи реалізувати своє право на захист і право бути почутим судом.

Варто зазначити, що за чинним законодавством не допускається **зловживання процесуальними правами**, або вчинення дій, які суперечать основному завданню цивільного судочинства. За такі дії суд може накладати на винну особу штраф або призначити сплатити судові витрати у справі.

В ЦПК передбачено перелік справ, в яких позивач може сам обрати суд, до якого звернутися з заявою, зокрема, з позовом про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, чи шкоди, заподіяної внаслідок вчинення злочину (ст. 28).

Цивільне судочинство, яке було істотно реформоване у 2018 році, передбачає кілька проваджень, вибір якого здійснюється саме заявником під час підготовки заяви. Йдеться про наказне провадження, спрощене позовне та загальне позовне провадження, а також окреме провадження, метою якого є встановлення юридичних фактів (передбачені ст. 293 ЦПК).

Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ та справ, що виникають з трудових відносин, а також інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні, зокрема, враховуючи велику кількість сторін у справі, необхідність проведення експертизи або наявність іноземного елемента, або якщо ціна позову більша ніж 567 500 грн (порядок визначення див. у ст. 19 ЦПК).

Наказне провадження призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо. Перелік таких справ можна знайти у ст. 161 ЦПК. Варто зазначити, що такі справи можуть розглядатися як в порядку наказного, так і в порядку спрощеного позовного провадження цивільного судочинства.

Особливістю наказного провадження є **скорочені строки видачі судового наказу**, який є виконавчим документом, що значно спрощує захист прав. Наприклад, за заявою з вимогою про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати та середнього заробітку за час затримки розрахунку, суд видає наказ впродовж 5 днів без судового засідання та повідомлення сторін, які називаються заявник та боржник. Апеляційному оскарженню такий наказ не підлягає, але боржник має право подати заяву про його скасування, якщо вимоги заявника є необґрунтованими.

Спрощене позовне провадження є гарним вибором для справ, що не є складними за своєю природою, а також потребують швидкого вирішення, зокрема, трудові справи. Водночас є справи, які не можуть розглядатися в порядку спрощеного провадження (ч. 4 ст. 274 ЦПК).

Варто зауважити, що спрощене провадження не означає, що ваша справа буде розглянута не в повному обсязі або ваші права буде обмежено. Єдиною істотною особливістю такого провадження є те, що оскарження рішення суду за загальним правилом можливе тільки до суду апеляційної інстанції, а Верховний Суд рішення в таких справах переглядає лише у важливих обставинах.

До переваг спрощеного провадження слід віднести своєчасність розгляду справи (не більше 60 днів, якщо судові засідання в справі не проводиться). Судове засідання у справі проводиться за клопотанням сторін або у разі необхідності надання ними особистих пояснень або допиту свідків. В інших випадках справа може бути розглянута в письмовій формі, тобто рішення суд ухвалить на підставі всіх наявних заяв та документів у справі.

Варто зазначити, що згідно з чинним законодавством, учасники процесу мають подати суду всі **докази, якими вони обґрунтовують свої вимоги або заперечення**, а також за допомогою яких можуть бути встановлені обставини справи. Наприклад, в справі про визнання звільнення незаконним стягнення грошових

коштів слід додати такі докази, що підтверджують: **а)** факт роботи на підприємстві (яке і виступить відповідачем у справі), зокрема, трудову книжку або наказ про призначення на посаду; **б)** факт звільнення особи з займаної посади, наприклад, копію наказу про звільнення, запис в трудовій книжці. Факт невиплати заробітної плати, компенсації за невикористану відпустку можна підтвердити випискою зі свого рахунку в банку за відповідний проміжок часу.

Принагідно варто зауважити, що відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 430 ЦПК суд допускає негайне виконання рішень у справах про присудження працівникові виплати заробітної плати, але не більше ніж за один місяць. Це означає, що роботодавець-відповідач має негайно після ухвалення рішення суду про задоволення вимог виплатити працівникові-заявнику заробітну плату за один місяць.

Важливим питанням для судового захисту прав є **судові витрати**, які покладаються на кожну зі сторін, що беруть участь в процесі. Водночас в чинному законодавстві забезпечена можливість стягнення витрачених коштів із сторони, що прогала справу. Відповідно до Закону України «Про судовий збір»¹⁰ за подання заяв та клопотань до суду, зокрема, позовної заяви, справляється **судовий збір**, розмір якого залежить від позовних вимог. Загалом, це приблизно 1% від ціни позову, що визнається як сума позовних вимог або вартість майна, але не менше 908 грн, а для видачі судового наказу – 227 грн. Водночас, від сплати такого збору звільняються позивачі у справах про стягнення заробітної плат та поновлення на роботі (п. 1 ч. 1 ст. 5 Закону).

Крім судового збору, до судових витрат у справі відносять **витрати на правову допомогу**, що надається учасникам справи. Варто дуже уважно поставитися до питання про залучення адвоката до представництва ваших інтересів в суді. Перш за все, адвокат як фахівець в галузі права надасть фахову консультацію про найефективніші варіанти захисту прав, а також способи та строки їх здійснення. По-друге, процесуальне законодавство України не допускає повторного звернення до суду за тими самими вимогами, що, у випадку програшу справи, не дає можливості виправити помилки, які були допущені особою на підставі незнання своїх прав та обов'язків. Зокрема, часто такі прикрі випадки трапляються, коли особа не надала належні докази обставин, на які посилалася, в зв'язку з чим їй було відмовлено у задоволенні вимог на підставі недоведеності.

10 Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>

Навіть позовна заява до суду згідно з чинним законодавством є доволі складним та багатоаспектним документом, складення якого потребує фахових знань в галузі права.

Зокрема, **під час підготовки заяви до суду** слід вирішити:

- ◆ до якого суду вона подається (суд зазначається на початку заяви);
- ◆ хто є учасниками справи (крім заявника, слід обов'язково вказати відповідача у справі, на якого вказують правові відносини, з яких виник спір; водночас, інших учасників в справі може бути залучено за рішенням суду);
- ◆ в якому порядку розглядається справа (зокрема, справа про стягнення заробітної плати за наявності особливих обставин може розглядатися в наказному, спрощеному позовному або загальному позовному провадженні);
- ◆ зміст позовних вимог, спосіб захисту прав;
- ◆ обставини справи (що підтверджуються конкретними доказами).

До цього слід додати відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору (наприклад, звернення з письмовою заявою до відповідача та його результат), про вжиття заходів забезпечення доказів або позову; попередній розрахунок судових витрат; підтвердження того, що позивач не подав іншого позову проти цього самого відповідача, оскільки паралельний розгляд тотожних справ судами не допускається.

До позовної заяви слід також додати її копію та копії всіх документів, що до неї додаються за кількістю учасників справи. Суд надсилає їх разом зі своєю ухвалою про відкриття справи відповідачеві для того, щоб він зміг вчасно та ефективно організувати свій захист.

Варто відмітити, що злісне ухилення відповідача від явки до суду не позбавляє позивача на захист своїх прав **в порядку заочного розгляду справи**. Для цього суд передусім з'ясовує, чи належно був повідомлений відповідач. Рішення суду, постановлене судом в такому порядку називається заочним і може бути скасоване у разі, якщо буде з'ясовано, що у відповідача були дійсно поважні причини неявки до суду.